

Ulusal Özgün Eğitim Araştırmaları Dergisi

Araştırma Makalesi

E-ISSN: 3023-4891

Kabul Tarihi: 21.03.2024

Eski Türk Kültüründe Kadına Yönelik Tutum: Dede Korkut Hikayeleri Örneği

Mustafa Başaran

mustafabasaran.rpd@hotmail.com

Milli Eğitim Bakanlığı

Demirci Rehberlik ve Araştırma Merkezi/Psikolojik Danışman

Orcid no: 0000-0001-8070-1947

Özet

şiddet, insanoğlunun davranışları dikkate alındığında, onun karşısındakinde en fazla kaygı uyandırıcı davranışı olarak kabul edilebilir. Toplumda şiddetten maruz kalma riski fazla olan gruplardan birisi kadınlardır. Kadına yönelik şiddetin nedenleri incelendiğinde bunlardan birisinin gelenekler ve adetlerin olduğu belirtilmektedir. Türk adetleri ve gelenekleri kadına yönelik şiddeti desteklemekte midir? Bu dūřündürücü sorudan yola çıkararak Eski Türk Kültürü'nde kadına yönelik gösterilen tutum Türk Edebiyatı'nın eşsiz eserlerinden birisi olarak kabul edilen Dede Korkut Hikayeleri ışığında incelenecektir. Döneminin toplumsal özelliklerini içinde barındıran ve anonim olma özelliğine sahip olan bu eser bir mukaddime ve on iki hikayeden oluşmaktadır. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi tekniği ile yapılan çalışmada kadına yönelik tutum ve davranışlar tespit edilmiştir. Bulgulara göre kadının Eski Türk Kültürü'nde özel bir konuma sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Toplumda,

günümüz problemlerine benzer problemleri eski zamanlarda da yaşayan kadın şiddet görmek yerine fikirlerinden istifade edilmiştir. Kadına saygı ve sevgi eksik edilmemiş, kadın baştacı edilmiştir. Kadın koşulsuz olarak kabul edilmiş ve kadına sorumluklarını yerine getiren, evini derleyen toplayan gerektiğinde devleti ve eşi için mücadele eden bir "toplumun üstünde bir kimlik" olarak yer verilmiştir. Bu bulgulara ek olarak kadına kutsal ve olağanüstü özellikler de atfedilmiştir. İnceleme sonucu ulaşılan bulgulardan hareketle günümüz toplumunda insanı kadına yönelik şiddete iten neden olarak Türk adetlerinin gösterilmesi kabul edilemez. Günümüzde toplumun büyük sorunlarından birisi olarak gösterilen kadına yönelik şiddet ile mücadele kapsamında Dede Korkut Hikayelerindeki içeriklerden yararlanılabilir. İçerikler toplumun kolayca ulaşabileceği medya organlarında yayımlanabilir.

Anahtar kelimeler: Kadına Yönelik Tutum, Eski Türk Kültürü, Dede Korkut Hikayeleri

Attitude Towards Women in Ancient Turkish Culture: The Example of Dede Korkut Stories

Abstract

Violence can be considered as the most anxiety-provoking behavior of human beings when their behavior is taken into account. Women are one of the groups with a high risk of being exposed to violence in society. When the causes of violence against women are analyzed, it is stated that one of them is traditions and customs. Do Turkish customs and traditions support violence against women? Based on this thought-provoking question, the attitude towards women in Ancient Turkish Culture will be examined in the light of Dede Korkut Stories, which is considered as one of the unique works of Turkish Literature. This work, which contains the social characteristics of its period and has the feature of being anonymous, consists of an introduction and twelve stories. In the study conducted with the document analysis technique, one of the qualitative research methods, attitudes and behaviors towards women were determined. According to the findings, it was concluded that women had a special position in the Old Turkish Culture. In the society, women who experienced problems similar to today's problems in ancient times were benefited from their ideas instead of being subjected to violence. Respect and love for women were not lacking and women were cherished. Women were accepted unconditionally and women were regarded as an "identity above society" who fulfilled their responsibilities, tidied up their homes and fought for the state and their husbands when necessary. In addition to these findings, sacred and extraordinary characteristics were also attributed to women. Based on the findings of the study, it is unacceptable to show Turkish customs as the reason that pushes people to violence against women in today's society. Within the scope of combating violence against women, which is shown as one of the major problems of today's society, the contents of Dede Korkut Stories can be utilized. The contents can be published in media organs easily accessible by the society.

Keywords : Attitude Towards Women, Ancient Turkish Culture, Dede Korkut Stories

Giriş

Farklı bilim dalları tarafından çok boyutlu irdelenen ve gün geçtikçe azalması beklenen fakat azalmak yerine artan “şiddet problemi” günümüzün en önemli toplumsal problemleri arasında gösterilmektedir. Literatürdeki tanımlara genel olarak baktığımızda fiziksel ve psikolojik olarak zarar verme olarak tanımlanabilecek olan şiddet, tarihten günümüze insanoğlunun en kaygı uyandırıcı davranışlarından biri kabul edilebilir. Toplumda farklı kategorilerde ve yaşlardaki insanlara şiddetin ne olduğu konusunda sorular sorsak, sorduğumuz kişi sayısı kadar farklı cevap almamız muhtemeldir. Bu kadar karmaşık ve geniş bir kavram olan şiddet, kısa orta ve uzun vadede verdiği zararlar nedeniyle de üzerinde çalışılması gereken bir kavram olmalıdır.

20. Yüzyıl şiddet yüzyılı olarak tanımlanmaktadır .(Akt; Afşar, 2015) 21. Yüzyılın günümüze kadar yaşanmış dilimine baktığımızda ise durumun pek te 20. Yüzyıldan farklı olmadığını düşünmek günlük gazete ve televizyon ve internet haberciliğini takip ettiğimizde hiç te abartılı sayılmayacaktır. Her ne kadar insanoğlu bilimde ve teknolojiye ileriyeye gitse de şiddet konusunda yerinde saymaya devam etmektedir. Sanki gelişen bilim ve teknolojinin şiddetle ilişkisi, şiddetin araçlarının daha teknolojik olmasından öteye gidemeyecektir. Şiddet sadece fiziki bağlamda düşünülmemelidir, şiddetin cinsel, sosyal, psikolojik,ekonomik, sembolik gibi çeşitleri bulunmaktadır.(Afşar, 2015) Günümüzde şiddete en çok maruz kalan kesimlere baktığımızda bunlar kadınlar, yaşlılar ve çocuklardır.(Polat, 2017)

Bu çalışmanın konusu olarak ele alınan kadına yönelik şiddet ve şiddet türlerinin nedenlerinden birisi de geleneklerdir.(Çetin, 2014) İnsanlar çevresindeki anne, abla ya da eş rolüne bürünen kadınları töreleri ve gelenekleri gereğince dövme, hakaret etme ve hatta kadını öldürme hakkına bile sahip olabildiklerini düşünebilmektedirler. Şiddetin sebebi kendilerine sorulduğunda ise pervasızca ‘’ biz babadan böyle gördük, kızını dövmeyen dizini döver, kız doğuran toz doğurur’’ gibi cümlelerle açıklayıp kendilerince meşru hale getirmeye çalışabilirler. Peki kadına yönelik şiddetin nedeni olarak gelenekler neden gösterilmesine rağmen gerçekten de eski kültürde kadına yönelik şiddet meşru kılınmış mıdır? Bütün insanların hatalarıyla günahlarıyla yaşadıkları bu dünyada kadın yanlış yaptığında bunun karşılığı küfür, hakaret ve hatta ölüm mü olmuştur?

Kültür, yapısı ve onu oluşturan unsurları gereğince oldukça geniş bir yelpazeye sahiptir.(Göçer, 2012) Bir başka deyişle bilim alanında uygarlık, beşeri alanında eğitim sürecinin ürünü; estetik alanda güzel sanatlar, maddi ve biyolojik alanda ise üreme, tarım, ekin, çoğalma ve yetiştirme.(Güvenç, 1994) Kültürü betimleyen bu iki açıklamadan sonra kültür kavramına ‘’ insan oğluluyla ilgili her şey’’ olarak nitelemenin mümkün olacağı düşünülmektedir. Bu kadar geniş bir çerçeveyi ele alan kültür kavramı edebiyatla yakından ilişkilidir. İkisi de birbirinden ayrı değerlendirilmeyecek kadar kaynaşıktır. Kültür, edebiyat sayesinde yazıda hayat bulur , kalıcı olur.Bir başka deyişle insanların davranışları, yaşam şekli, düşünceleri onun topluluğun kültürünü ifade ediyorsa edebiyat da kültür kavramının yazıya dökülmüş hali olarak kabul edilebilir.(Nalcıoğlu, 2016) Buradan hareketle Eski Türk Kültürüne dair hayat tarzının ortaya çıkarılması, kadına toplumsal anlamda verilen değerin ve tutumun ortaya koyulması açısından Eski Türk Kültürü etkisiyle yazılmış eserlerin incelenmesi önem teşkil etmektedir. Bu nedenle Oğuz boylarının birbiriyle ilişkilerini yaşam tarzlarını inançlarını gelenek ve göreneklerini içeren, bununla birlikte Türk boyları arasında nesilden nesile aktarılma ve anonim özelliğiyle toplumu bir ayna gibi yansıtan Dede Korkut Hikayeleri’ nin kadına yönelik tutum açısından incelenmesi Eski Türklerin kadına yönelik tutumunu yansıtmaları bakımından önem taşımaktadır.Türk kültüründe ve günlük yaşamında kadına gösterilen tutumun ortaya çıkarılması için halkın arasından söylentilerle gelen ve Türk Kültürü

için eşsiz bir öneme sahip olan Dede Korkut Hikayelerinde kadına yönelik tutumun incelenmesi, kadına yönelik şiddetin geleneksel ögelere dayanmasının ne kadar haklı ya da haksız olduğunu göstermesi açısından önem taşımaktadır.

Fuat KÖPRÜLÜ' nün derslerinde öğrencilerine bahsettiği tabirle ‘‘ Terazinin bir gözüne Dede Korkut ‘u diğer gözüne de diğer Türk Edebiyatı eserlerini koysak yine Dede Korkut ağır gelir ‘’ sözleriyle nitelediği Dede Korkut Hikayeleri’ nin baş kahramanı Dede Korkut, göçebe Türklerin eski destanlarında yücelttiği saygı duyduğu hatta kutsallaştırdığı; bozkır hayatının geleneklerini ve törelerine hakim olan, kabile teşkilatını koruyan, Türk Edebiyatında kendi adıyla anılan hikâyelerin anlatıcısı Oğuz büyüğüdür.(Gökyay, 1994)Türk edebiyatında destan döneminden hikâyeciliğe geçiş döneminin ilk örneği ve en değerli ürününün Dede Korkut Hikâyeleri olduğu kabul edilmektedir. Eserin asıl adı ‘‘Kitab-ı Dede Korkut Ala Lisan-ı Taife-i Oğuzan’’ (Oğuzların Diliyle Dede Korkut Kitabı)’dır. (‘‘Dede Korkut Hikayeleri ve Özellikleri’’, t.y.) Muharrem Ergin, Dede Korkut Kitabı’nın ön sözünde ‘‘Türk dilinin en güzel eserlerinden biri belki de birincisi, Türk kültürünün temel eserlerinden biri belki de birincisi’’ olarak nitelemiştir.(Ergin, 2015)

Türk kültürünün en önemli eserlerinden kabul edilen Dede Korkut Kitabı, iki nüsha olarak geldiği düşünülse de 2019 yılında üçüncü nüshası Mehmet Ekici tarafından bilim dünyasına sunulmuştur. Bu nüshalardan ilki Dresten Kraliyet Kütüphanesinde ikincisi de Vatikan Kütüphanesi’nde kayıtlıdır. Buldukları mekanlar dikkate alınarak Dresten ve Vatikan nüshaları olarak nitelendirilen bu iki nüshaya Türkistan nüshası da eklenmiştir. Yakın zamanda çıkan haberlere bakıldığında Dede Korkut Hikayeleri’ nin farklı nüshalarının da olması muhtemeldir.(Şimşek, 2022) Dresden nüshasında on iki, Vatikan nüshasında altı destansı hikâye mevcuttur. İki nüsha hâlinde günümüze gelebilmiş olan Dede Korkut Kitabı’nın ortak bir dip nüshaya bağlandığı yaygın olarak kabul edilmiştir.(Pehlivan, 2015)

‘‘Dede Korkut’’ karakteri hikayelerde doğruyu, güzeli, iyiliği ve Allah’ın birliğini dile getiren bir toplumun üstünde kişi, entelektüel olarak yer almaktadır. İyilik imgelerini, Oğuz boyunun toplum olarak kendini gerçekleştirmesi yönünde ortaya koyan Dede Korkut, öykülerde Boğaç Han, Uruz, Bamsı Beyrek, Kan Tunalı ve Yigenek’in iyi, güzel ve doğru gibi çeşitli önemli değerlerden yana olması konusunda boylara rehber olur.(Başaran ve Kaya, 2021)

Dede Korkut Hikâyelerinde, Oğuzların düşmanlarıyla ve kendi aralarında yaptıkları genelde fiziksel güce dayalı mücadelelere yer verilir. Hikâyelerde en büyük yeri savaşlar tutar. Dede Korkut hikâyelerinde adı geçen beylerin genelde tek oğulları vardır. Oğullar, 15-16 yaşlarına geldiklerinde, toplum ve aile onlardan kahramanlık yapmaları beklenir. Bu kahramanlık, birçok hikâyede tutsaklık kurgusu çerçevesinde ortaya çıkar. Bununla birlikte hikâyelerde aile kavramı oldukça önemlidir. Başta anneye yönelik aile bireyleri arasında sevgi, saygı ve güvene dayalı bir birliktelik söz konusudur. (Karakaş, 2012) Hikayelerde kadına büyük değer verildiği görülmektedir. Toplumda en yüksek mevki kadına aittir. Bütün Oğuz beyleri tek eşlidir. Dede Korkut destanlarında çeşitli hayvan adları geçer. Hikâyelerde İslam dininin temellerine dayanan yaşam tarzı, inançlar, menkıbeler, İslâm tarihiyle ilgili kişiler ve ögeler yer almaktadır. Dede Korkut Kitabı, Orta Asya’da yaşayan Oğuzlar ve onların Anadolu’ya gelmiş yakınlarının toplum hayatını daha iyi anlamamızı sağlayan çeşitli öge ve unsurları bir arada bulundurmaktadır.(Gökyay, 1994)

Türk kültürünün canlı hafızası olarak kabul edilebileceğimiz Dede Korkut Hikâyeleri destan ve hikâye özelliklerinin her ikisini de taşır. Gelenek ve göreneklerimizden birçoğunun ilk şekilleri, Dede Korkut Hikâyelerinde geçmesi nedeniyle de bu eser çok önem taşımaktadır. Türk halkı, devlet adamlarına bağlı, değerler uğrunda yaşayan, atasına ve geçmişine sahip çıkan ve onu koruyan bir topluluktur. Eserde yer alan kahramanlar, düşmanına boyun eğmeyen atasına töresine bağlı, özü sözü bir olan, inançlı bir şekilde biz düşüncesiyle hareket eden

bireyleşmiş Türk milletinin birer ferdidir. Temaların birleştirici özelliği Türk toplumunun milli kimliğini içeren kültürel bellek kodları olan gelenekleri/değerleri her bir hikâyede yeniden hatırlatma, yaratma ve devam ettirme özelliğidir. Dede Korkut Hikâyeleri, Türk millî kimliğinin ortak bilinçdışı alanını oluşturan kültürel kodları hatırlatma ve yaşatma işleviyle değerini yenilemekle birlikte soylu Türk tarihinin belgesi, geçmiş ve geleceği birleştirerek değerini sürekli artıran kültürel bir mirastır.(Alsaç, 2018)

Yöntem

Eski Türk Kültüründe insanların kadına yönelik tutumunu incelemeyi amaçlayan bu çalışmada yazıldığı dönemin kültürünü bir ayna gibi yansıtması ve halk arasından söylenerek çıkması nedeniyle Dede Korkut Hikayeleri seçilmiştir. Günümüz Türkçesine çevirmek için pek çok araştırmacı ve yazarın çalışmalar yaptığı Dede Korkut Hikayeleri, Muharrem Ergin' in hazırlanmış olduğu ve Boğaziçi Yayınları yayımlanmış olduğu kaynak olarak ele alınmıştır.

Araştırmada yöntem olarak ise nitel araştırma yöntemi belirlenmiştir. Nitel araştırma yöntemi Baltacı' nın da(2019) belirttiği gibi ele aldığı problemleri kendi bağlamında, yorumlayıcı bir yaklaşımla incelemesi ; olay ve olguları yorumlarken insanların onlara atfettiği anlamlara odaklanması açısından bu çalışmayla uyumludur. Bununla birlikte araştırmanın yöntemi olarak ta doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Doküman analizi yöntemi, basılı ve dijital materyallerin incelenmesini ve değerlendirilmesini içeren düzenli bir yöntem olarak tanımlanmaktadır.(Kiral, 2020)

Kadına yönelik tutumun inceleneceği çalışma doküman incelemesine tabi tutulacak eser Dede Korkut Kitabı ile sınırlıdır.

Araştırmanın yapılacağı esere önce mukaddime bölümünden başlanacak ve on iki hikaye hikaye sırayla incelenecektir.

Bulgular ve Yorum

Eserin ‘‘mukaddime ‘‘ bölümü incelendiğinde kadının dört türlü olduğu belirtilmiş ve bu dört farklı türdeki kadınlar anlatılmıştır.Bu kadın türleri solduran sop, dolduran top, evin dayağı ve diğeri de ne kadar dersin bayağı olan kadın olarak belirlenmiştir. Bu dört tipin üç tanesi olumsuz özelliklere sahip bir tanesi ise olumlu özelliklere sahiptir. Olumlu özelliklere sahip olan türü evin dayağı olan kadın türüdür. Bu kadın türü ‘‘ *kırdan yabandan eve bir misafir gelse, kocası evde olmasa , o onu yedirir içirir,ağırlar, azizler, gönderir. O Ayişe, Fatma soyundandır hanım. Onun bebekleri yetişsin. Ocağına bunun gibi kadın gelsin* ’’(Ergin, 2015:16) sözleriyle eserde anlatılır.

Solduran sop kadın türü ise eserde’’ *Sabahleyin yerinden kalkar, elini yüzünü yıkamadan dokuz bazlama ile bir külek yoğurt bekler, doyuncaya kadar tıka basa yer, elini böğrüne koyar der ki’’ Bu evi harap olası kocaya varalıdan beri daha karnım doymadı, yüzüm gülmedi, ayağım pabuç yüzüm yaşmak görmedi der, ah nolaydı çleydi, bir daha birine varaydım, umduğumdan daha uygun olaydı’’ der. ’’(Ergin, 2015:16) şeklinde anlatılır.*

Bir diğer kadın tipi ise ‘‘dolduran top’’ olarak nitelendirilir. Bu kadın tipi ise eserde ‘‘ *Geldik o ki dolduran toptur. Dürtüldükçe yerinden kalktı, elini yüzünü yıkamadan obanın o ucundan bu ucuna, bu ucundan o ucuna çırpıştırdı, dedikodu yaptı, kapı dinledi, öğlene kadar gezdi; öğleden sonra evine geldi, gördü ki hırsız köpek, büyük dana evi birbirine katmış, tavuk kümesine, sığır damına dönmüş; komşularına seslenir ki: ‘‘ kız Zeliha, Zübeyde, Üriveyde, Çan Kız, Çan Paşa, ölmeye yitmeye gitmemiştim, yatacak yerim gene harap olası idi, nolaydı benim*

evime birazcık baksaydınız, komşu hakkı tanrı hakkı'' diye söyler. Bunun gibisinin hanım bebekleri yetişmesin. Ocağına bunun gibi kadın gelmesin.''(Ergin, 2015:16) şeklinde betimlenmiştir.

Bu bölümde bahsedilen dördüncü kadın tipi ise '' *Ne kadar dersin bayağı'' türü ile sınıflandırılan kadın tipidir. Bu tür ise eserde '' Uzak kırdan yabandan bir edepli misafir gelse, kocası evde olsa ona dese ki: kalk ekmek getir yiyelim, bu da yesin dese, pişmiş ekmeğin bekası olmaz, yemek gerektir; kadın der: '' Neyleyeyim, bu yıkılacak evde un yok, elek yok, deve değirmenden gelmedi'' der, ne gelirse benim kalçama gelsin '' diye elini arkasına vurur, yönünü öteye, kalçasını kocasına, sözünü kulağına koymaz. O Nuh Peygamberin eşeği asıllıdır. Ondan da sizi, hanım, Allah saklasın. Ocağınıza bunun gibi kadın gelmesin. ''(Ergin, 2015:17) şeklinde tasvir edilmiştir.*

Eserin mukaddime bölümünde yer alan dört kadın tipinden olumlu olan '' evin dayağı'' şeklinde belirtilen kadın tipidir. Buradaki ''dayak'' kelimesi ''evin direği, evi çekip çeviren'' anlamında kullanılmıştır. Bununla birlikte kadının erkek olmadığı zamanlarda bile evin sorumluluğunu alabileceği ve topluma karşı sorumlu olduğu belirtilmektedir. Bununla birlikte anlatılanlardan yola çıkılarak bu kadın tipinin kendisine güven duyduğu yani özgüvenli olduğu, sonucuna ulaşılabilir.

Diğer üç kadın tipinde ise misafirlere karşı sorumsuzluk, evlerinin işlerini yapmama, eşlerine karşı sorumsuzca davranışlarda bulunan kadın tiplerinin oluşturduğu söylenebilir. Yine olumsuz sayılabilecek üç kadın türünde kadınların eşlerine ve misafirlerine karşı nankörce tutumlar takındıkları düşünülebilir.

Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı' nın anlatıldığı bölümde Bayındır Han, Oğuz Beylerini misafir edecek iken otağları ak otağ kızıl otağ ve kara otağ olmak üzere üç kısma ayırmalarını istemiştir. Çocuğu olmayan beyleri kara otağa yerleştirmelerini, altlarına kara keçe koymalarını ve yemek olarak ta kara koyun yahnisini ikram etmelerini yemezlerse de kalkıp gitmelerini istemiştir. Kız çocuğu olan beyleri kızıl otağda oğlan çocuğu olan beyleri de ak otağda misafir etmiştir. Bayındır Han oğlu ve kızı olmayana Allah ın beddua ettiği gibi kendisinin de beddua ettiğini belirtmiştir. Hikayenin bu kısmında beyler gruplara ayrılırken kızı ve oğlu olan beylerin eşit statüde misafir edildiği ve çocuğu olmayan beylerin düşük statüde misafir edildiği görülmüştür. Bu anlatımlardan hareketle Bayındır Han'ın davetteki tavrından yola çıkılarak kız çocuk ve erkek çocuk arasında bir fark gözetilmemektedir. Bununla birlikte erkek çocuğu olan beyler sadeliği temsil eden ak otağda, kız çocuğu olan beyler ise canlılığı ve süsü temsil eden kızıl rengin hakim olduğu otağda misafir edilmesi kız çocuğa ve erkek çocuğa özel ve eşit önem verildiğini göstermektedir. Günümüzde ise hala kız çocuk ve erkek çocuk ayrımı yapan topluluklar bulunabilmekte ve bu topluluklar kızlarını evlendirirken adeta bir eşya gibi başlık parası istemektedirler. Bazı babaların dilinde '' erkek adamın erkek oğlu olur.'' Şeklinde söyledikleri cümlelere eserde yüzyıllar sonrasına mesaj verilmiştir.

Dirse Han çocuğu olmadığı için kara otağda misafir edildiği için bu durumu içermiş ve eşinin yanına gittiğinde başına gelenleri anlatmaya başlamadan önce eşine'' *başımın bahtı, evimin tahtı, servi boylum,kara saçlım, çatma kaşlım* ''(Ergin, 2015:23) hitaplarıyla eşine seslenmesi zor durumda olmasına rağmen takındığı sevginin bir göstergesidir. Bununla birlikte bu durum sadece sevginin göstergesi değildir, diğer beylerin yanında çocuğu olmadığı için kendisini küçük gören Dirse Han eşiyile ilk karşılaştığında verdiği bu tepkilerle eşine karşı hiddetini gizleyip sabırlı ve saygılı bir şekilde konuşmuştur. Çocuksuzluğun nedeni olarak direkt olarak eşini göstermemiş '' *Senden midir, benden midir* '' (Ergin, 2015:23)diyerek eşiyile istişare yapmayı tercih etmiştir. Yaklaşık 15. ve 16. Yüzyılda yazıya geçirilen bu eserlerde bile çocuğun olmamasının nedeni akılcı bir şekilde araştırılırken günümüzde hala insanlar çocuk sahibi olamamanın nedenini kadına bağlamakta, bu durumun kadının bir kusuru ve hatası olarak

düşünülmektedir. Bunun sonucunda da kadın eşinden ve toplumdaki psikolojik şiddet görebilmekte hatta bu durum bazen fiziksel şiddete bile neden olarak telafisi zor yaralar oluşturabilmektedir. Bununla birlikte eşinin öneride bulunması ve Dirse Han'ın bu önerileri yerine getirmesi kadının aile içindeki fikirlerine değer verildiğinin ve aile yönetiminde kadına söz hakkı verildiğinin en güzel göstergelerinden biridir. Hikayede Dirse Han çevresindekilerin fitne ve fesat karıştırmalarıyla oğlunu vurmaya annenin oğlunu tedavi ederken eşine kötü söz söylememesi Dirse Han esir alındığında oğlu Boğaç'ın babasını kurtarmaya gitmek istememesi fakat annesinin ısrarı üzerine annesini kırmaması kadının aile içinde yapıcı rol üstlendiğinin göstergesi olarak kabul edilebilir. Günümüzde de kadına anne rolüyle baktığımızda aile içindeki bütün bireylerle arası iyi olan kişi olarak değerlendirdiğimizde annenin yapıcı işlevinin büyük olduğu söylenebilir. Dirse Han esir alındığında oğlu Boğaç'ın babasını kurtarmaya gitmek istememesi fakat annesinin ısrarı üzerine annesini kırmaması kadına aile içinde anne rolüyle verilen değeri açık bir şekilde göstermektedir. Ayrıca hikayede Boğaç Han'ın yaralanması ve bu yaraya şifanın anne sütünde gizli olması da anne rolüyle kadına gösterilen değer somut bir halidir. Annenin sütünün mucize olması anneliğe ve kadına atfedilen kutsal bir değer olduğunu gözler önüne sermektedir.

Eserin bir diğer hikayesinde ise Salur Kazan'ın Evinin yağmalanmış kafirler Kazan'ın değerli eşyalarını aldığı gibi eşini ve annesini de esir olarak almıştır. Kafirler Kazan'ın eşi Burla Hatun'a kadeh ikramı yaptırmayı planlarken Burla Hatun esir olan diğer esir kızların arasında karışmış ve esir kızlar Burla Hatun'un ifşa olmasını engellemişlerdir. Buradan Türk kadınının zor şartlarda ne kadar cesur oldukları birbirlerine sahip çıktıklarını ve dayanışma içinde olduklarını göstermektedir. Aynı zamanda Türk Kadını'nın çatışma içinde olan eşlerine aktif bir şekilde yardım ettiğini göstermekte olduğu sonucuna ulaşılabilir. Yine aynı hikayede oğlu Uruz'u kırk kız ile birlikte aramaya çıkması kadının çocuklarına düşkünlüğünü, organize yeteneğini ve diğer kırk kızın da kadının çevresindeki insanların ihtiyaçlarına karşı duyarlılığının ve toplumsal hayatta aktif olduğunun bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Bununla birlikte hikayede Kazan esir olarak düşen ailesini kurtarmayı planlayıp çobanla iş birliği yaparken "*anamı kafirden dileyeyim*" (Ergin, 2015:53) diyerek çobandan yardım istemesi ve kafirlere "*penceresi altın otağlarımı getirmişsin sana gölge olsun, ağır hazinemi bol akçemi getirmişsin sana esir olsun, kırk yiğidim ile oğlum Uruz'u getirmişsin kulun olsun, tavla tav koç atlarımı getirmişsin sana binek olsun, katar katar deve getirmişsin sana yük taşıyıcı olsun, bre kafir anamı ver banasavaşmadan vuruşmadan geri çekileyim, geri döneyim belli bil*" (Ergin, 2015:54) demesi her şeyin bir tarafa annenin bir tarafa olduğunu düşünmeye sevk etmektedir.

Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Destanı'nda çocuğu olmayan iki Oğuz Beyi'nden Pay Püre'nin oğlu olması için dua istemesi Pay Piçen Bey'in de kız evladının olması için dua istemesi kız çocukla erkek çocuk arasında ayırım yapılmadığının göstergesidir. Bununla birlikte Dede Korkut'un Pay Püre Bey için görücüye gittikten sonra sonucu bildirmek için Pay Püre'yi zayeret ettiğinde Dede Korkut'a sorulan "*Oğlan mısın kız mısın*" (Ergin, 2015:73) sorusu yazar tarafından haberlerin "*müspet mi menfi mi*" olduğu yönünde yorumlanmış olup "*kız mısın*" sorusu "*haber olumsuz mu*" şeklinde yorumlanmıştır. Burada kadınlığa yüklenen olumsuz bir anlamdan söz edilme ihtimali bulunmaktadır. Bu hikayede "*eş*" bulma sürecindeki kız ve erkeğe ebeveynleri tarafından müdahale edilmediği görülmektedir. Günümüzde ise büyükler bazen kızlarının evlilik tercihi karışmakta, kızlarının beğendiği kendilerinin beğenmediği kişilerle evlenmesinin önüne geçmeye çalışmakta ve kızlarını kendilerinin uygun gördüğü erkeklerle evlendirmeye çalışmaktadır. Bu hikayede ise her iki bireyin de çeşitli kriterleri olduğu kendi kafasında kriterleri belirleyen Bamsı Beyrek'in Banu Çiçek'in kriterlerine uymak için çaba ve emek sarfettiği görülmektedir.

Duha Koca Oğlu Deli Dumrul' un hikayesinin anlatıldığı bölümde Deli Dumrul annesinin ve babasının canını kendisi için bağışlamasını istemiştir. İkisi de canını Deli Dumrul için bağışlamak istemez. Bunun üzerine canını almak için bekleyen Azrail e Deli Dumrul eşiyile vedalaşmak istediğini söyleyip yaşadıklarını eşine anlatır ve eşine yaşadıklarını anlatır. Deli Dumrul eşine bütün varlığını verdiğini ve kendisi ölünce hem eşi hem de iki çocuğu için birisiyle evlenmesini istemektedir. Deli Dumrul eşinden canını kendisi için feda etmesini istemese bile eşi Azrail' den kendi canını almasını istemiştir. Burada ise bir kadının uğruna canını feda edebilecek kadar eşine sadık olduğu gözler önüne serilmiştir

Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı' nın hikayesinin anlatıldığı bölümde . Kanlı Hoca , oğlu Kan Turalı' yı evlendirmek istemektedir. Bunun için Kan Turalı babasına evlenmek istediği kızın “ *ben yerimden kalkmadan kalkmış olmalı, ben kara koç atıma binemden o binmiş olmalı, ben kanlı kafir eline varmadan o varmış bana baş getirmiş olmalı* ”(Ergin, 2015:139) gibi çeşitli niteliklerde olmasını istediğini belirtmiştir. Kan Turalı kendisine uygun kız bulamayınca Baba Kanlı Koca oğlu için kız bulmaya gider. Trabzon tekfurunun kızı oğlunun aradığı gibidir. Tekfurun kızı marifetlerine şahit olunca oğlu için “ *varayım oğluma haber vereyim, hüneri var ise gelsin alsın, yoksa evdeki kıza razı olsun*” (Ergin, 2015:141)diye düşünür. Hikayede Trabzon Tekfurunun kızı muhtemelen inanç olark farklı bir inancı benimsemiştir. Burada topluluklar arasında çocuk evlendirmeye kadar giden bir hoşgörünün yanında gelin adayı olabilecek kız çocuğun inancı ve ailesi dikkate alınmış, gelin adayı o şekilde de kabul edilmiştir yani farklılıklarına saygı duyulmuştur.

Kan Turalı tekfurun kızını almak için kendisinden yapması istenen bütün kahramanlıkını yapmıştır ve Tekfurun kızı Selcen Hatun Kan Turalı ile birlikte Oğuz Boyuna gidecektir. Yola çıktıktan sonra bir gece çok yoruldukları için uyumuşlardır ve bu sırada Tekfur kızını verdiği için pişman olmuştur. Hemen kızını geri getirmeleri için askerlerini gizlice göndermiştir. Askerler gizlice yaklaşırken Selcen Hatun bu durumu farketmiş yani tehlikeyi sezmiştir. Daha sonra Kan Turalı' yı uyarmış ve Kan Turalı ile birlikte mücadele etmiş onun önünde savaşmıştır, düşmanı önüne katmıştır ve yaralanan Kan Turalı'yı atının arkasına alarak kurtarmıştır. Burada Selcen Hatun'un uyanık olması, eşi, için canını feda edebilecek kadar cesur olması övülmüştür. Fakat KanTuralı bu durumu gururuna yedirmemeiş ve oğuz beylerine rezil olma çekincesiyle Selcen Hatun' a sinirlenip onu öldürmek istemiştir. Burada Selcen Hatun Kan Turalı'ya “ *övünmekle erkek olmaz* ”(Ergin, 2015:155) diyerek onu sakinleştirmeye çalışmıştır. Selcen Hatun ile Kan Turalı birbirine ok atacak iken Kan Turalı'nın Selcen Hatun' a “ *kızların yolu evveldir* ”(Ergin, 2015:156) sözüyle en öfkeli olduğu zamanda bile Kan Turalı'nın eşine gösterdiği inceliğin bir göstergesi olarak kabul edilmelidir.

Begil' in oğlu Emre'nin destanının anlatıldığı bölümde Begil padişaha küserek yaşadığı bölgeyi terk ederek Dokuz Tümen Gürcistan' a gitmek ister ve bu durumu eşiyile paylaşır. Eşi ise bunun padişah a küsmenin doğru olmadığını ve padişah a asi gelenin işinin rast gelmediğini söyler ve Begil' e ava çıkıp rahatlamasını tavsiye eder. Bunun üzerine eşinin düşünceleri Begil' e mantıklı gelir ve yaşadığı bölgede kalır, rahatlamak için de ava çıkar. Bu durum aile içi alınan kararlarda kadının fikrine önem verildiğinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Bununla birlikte Begil' in kafirlerle çatışmaya gitmeden önce anne ve babasının elini öpmesi saygı noktasında anne ve baba ayrımı yapmadığını göstermektedir.

Uşun Koca Oğlu Segrek in Destanının anlatıldığı bölümde Segrek kardeşi Egrek 'in Alınca kalesinde esir olduğunu öğrenir. Bu durumu teyit etmek için annesinin yanına gider. Annesine duyduklarını anlatır ve bunların doğru olup olmadığını sorduktan sonra doğru olduğunu öğrenince kardeşini kurtarmaya gidip gitmeme noktasında ona fikir danışır. Her ne kadar annesi ve babası Segrek' in gitmesine karşı çıksa da segrek gitmek için karardır. Anne ve baba bunu engellemek için çareyi Segrek' in anlaştığı kızla evlendirmeyi bulur fakat segrek abisini bulmak için evden ayrılır. Segrek' in eşi durumu kaynanasına haber verirken “ anamdan

daha iyi kayın ana'' şeklindeki hitabı kaynana ve gelin ilişkilerine örnek olarak gösterilebilir. Günümüzde gelin ile kaynana ilişkilerine baktığımızda gelinlerin ve kaynanaların birbiriyle çatışabildiğine sıklıkla şahit olabiliriz. Dede korkut hikayelerindeki bu örnek eski kültürde gelin kaynana ilişkilerinin nasıl olabileceğini göstermektedir.

Eserde kadına yönelik tutumu içeren bölümler yukarıda belirtilmiştir. Buradan hareketle eserde kadın toplum içinde günümüz de olduğu gibi farklı rollerde karşımıza çıkmış olup kadına yönelik saldırganca tutum içeren bir ögeye rastlanmamıştır. Kadın toplumda saygıyı hakeden, evin lideri, görüşlerinden faydalanılan ve uğruna diğer erkeklerle mücadele dilen kutsal bir varlık olarak görülmektedir.

Sonuç ve Tartışma

Eserin Mukaddime bölümü ve 12 Hikayesi incelendiğinde kadına toplum içinde çeşitli roller verilmiştir. Kadın anne, eş, sevgili, nişanlı, kız çocuk olmuştur. Mukaddime bölümünde dört farklı kadın tipinden bahsedilirken üç kadın tipi olumsuz özelliklere sahip bir kadın tipi de istenen özelliklere sahip olarak belirtilmiştir. Üç farklı kadın türü olumsuz özelliklerle nitelense bile bu kadınlara yönelik herhangi bir şiddet önerisinde bulunulmamıştır. Eserde bulunan on iki hikayede genel olarak olumlu yönde kadın tiplerine vurgu yapılmıştır. Eserde günümüz problemlerine benzer problemler yaşayan aileler ve kadınlar bulunmaktadır. Bunlardan en belirgin olanları eşlerin çocuklarının olmadığı durumlar, kaynana gelin ilişkileri, kadının ev içi sorumlulukları, annelik duygusu, kadının sınırlarına saygı duyma, anneye saygı, aile içi alınan kararlarda annenin önemi gibi konulara eserde yer verilmiştir. Bulgular kısmından da anlaşılacağı gibi eserde belirlenen bu problemlerin hepsi yapıcı bir yaklaşımla çözülmüştür. Buradan hareketle günümüzde kadına yönelik saygısızca takınılan tutum ve davranışların nedenleri töre olamaz. İnsular gelenek ve göreneklerine bağlı kalabilir ama bizim kültürümüzün geleneklerinde kadına yönelik şiddetin hiçbir türüne yer verilmemiştir.

Eserde kadına yönelik şiddetle ilgili izler ararken günümüz insanını imrendirecek şekilde kadına yönelik olumlu tutuma bolca yer verilmiştir. Buradan hareketle günümüzde kadına yönelik şiddet başta olmak üzere önü alınmakta zorluk çekilen toplumsal sorunların mücadelesinde Dede Korkut hikayeleri gibi eserlerden yardım alınabilir. Dede Korkut Hikayeleri' nin günümüz diline en uygun hali hazırlandıktan sonra yaygınlaştırılabilir, ders kitaplarında bu hikayelere daha sık yer verilebilir. Bununla birlikte Dede Korkut Hikayelerine görsel medyada sıklıkla yer verilip, hikayelerle ilgili dizi belgesel çekimleri yapıp yayımlanabilir.

Kadına yönelik şiddetle mücadele eden kurumlara ve sivil toplum örgütleri, hikayelerin kadına yönelik olumlu tutum sergileyici özelliklerinden yararlanabilir.

Öneriler

Bu çalışmada günümüzün önemli bir toplumsal sorunu olan kadına yönelik şiddetin kültürel boyutu nedenleriyle ele alınmıştır. Kadına yönelik şiddet temasına günümüze oranla eski kültürde daha az yer verildiği düşünülmektedir. Günümüzün çeşitli toplumsal problemleri ile ilgili Dede Korkut Kitabı araştırma kaynağı olarak kullanılabilir. Bununla birlikte Türk Edebiyatı' nın diğer kadim eserleri de kadına yönelik şiddet açısından incelenebilir.

Bilimsel araştırmalar ışığında kadına yönelik şiddetin nedenlerinden sadece biri geleneksel ve kültürel nedenleridir. Kadına yönelik şiddetin diğer nedenleri de uygun yollarla etkisiz hale getirilebilir.

Kaynakça

- Afşar S. (2015). Türkiye' de Şiddetin Kadın Yüzü. 29 Mart 2023 tarihinde https://www.researchgate.net/profile/Selda-Tasdemir-Afsar-2/publication/286916399_TURKIYE'DE_SIDDETIN_KADIN_YUZU/links/5b6da405a6fdcc87df710faa/TUeRKIYEDE-SIDDETIN-KADIN-YUeZUe.pdf adresinden erişildi.
- Alsaç, F. (2018). Dede Korkut Hikayelerinde Kültürel Bellek Bağlamında Gelenekler. *Journal of Turkish Language and Literature*, 4(1). doi:10.20322/littera.378019
- Baltacı, A. (2019). Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388. doi:10.31592/aeusbed.598299
- Başaran, M. ve Kaya, M. (2021). Eski Türk Eserlerinde Saygı. *Ahlak Çalışmaları ve Ahlak Felsefesi Dergisi*, 1(2). doi:10.5281/zenodo.5336912
- Çetin, İ. (2014). Gelenek ve Modernite Arasında Son Dönem Kadın Cinayetleri. *Sosyoloji Dergisi*, 30, 41-63.
- Dede Korkut Hikayeleri ve Özellikleri. (t.y.). 30 Mart 2023 tarihinde <https://www.turkedebiyati.org/dede-korkut-hikayeleri-ve-ozellikleri/> adresinden erişildi.
- Ergin, M. (2015). *Dede Korkut Kitabı* (Boğaziçi Yayınları., C. 52).
- Göçer, A. (2012). Kültür ilişkisi ve etkileşimi üzerine. *Türk Dili Dergisi*, 729, 50-57.
- Gökyay, O. Ş. (1994). Dede Korkut - TDV İslâm Ansiklopedisi. *TDV yayınları*. 1 Nisan 2023 tarihinde <https://islamansiklopedisi.org.tr/dede-korkut> adresinden erişildi.
- Güvenç, B. (1994). *İnsan ve Kültür* (C. 6). Remzi Kitabevi.
- Karakaş, R. (2012). Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(1), 155-168.
- Kiral, B. (2020). Nitel bir Veri Analizi Yöntemi olarak Döküman Analizi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (15), 170-189. <http://orcid.org/0000-0001-5352-8552> adresinden erişildi.
- Nalcioğlu, A. U. (2016). Edebiyat ve Kültür Üzerine. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(2), 701-710.
- Pehlivan, G. (2015). Dede Korkut Kitabı'nın Dresten ve Vatikan Nüshalarının Müntesihlerinin Karşılaştırılması. *Türk Dünyası Dergisi*, 40.
- Polat, O. (2017). Şiddet. *Marmara Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 22(1), 15-26. <http://www.who.int/violencepre-> adresinden erişildi.
- Şimşek, A. (2022, 12 Mayıs). Dede Korkut'ta heyecanlandırıcı gelişme: Bursa nüshası bulundu. 5 Nisan 2023 tarihinde <https://www.trthaber.com/haber/kultur-sanat/dede-korkutta-heyecanlandiran-gelisme-bursa-nushasi-bulundu-679325.html> adresinden erişildi.